

Kūrybinis miestas: nuo teorinės koncepcijos prie praktinio įgyvendinimo

EIVINA STANIULYTĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Filosofijos ir komunikacijos katedra, Trakų g. 1, LT-01132 Vilnius
El. paštas eivina.staniulyte@vgtu.lt

Straipsnyje apžvelgiamos skirtingos akademinės bendruomenės reakcijos į Richardo Floridos pasiūlytą kūrybinio miesto koncepciją: nuo kritikos dėl neapibrėžtumo ir prieštaravimo, galimybės praktiškai pritaikyti miesto politikoje, iki konkrečių bruožų įvardijimo, leidžiančio miestą vadinti *kūrybiniu miestu*. Pristatant bendrą Lietuvos ir Vengrijos mokslinį projektą, aptariamas Lietuvos tyrėjų įnašas analizuojant kūrybinio miesto koncepciją, kūrybingumo indeksus bei miesto vaidmenį regiono raidoje.

Raktažodžiai: kūrybinis miestas, kūrybiškumas, kultūra, miesto strategija ir politika, regionas, kūrybingumo indeksai

ĮVADAS

Kai Richardas Florida užduoda retorinį klausimą: „Kaip mes nusprendžiame, kur gyventi ir dirbti? Kas mums iš tikrųjų svarbu priimant tokį gyvenimo sprendimą“ (2015: 177), pradedama kalbėti, kad gyvenamosios vietos pasirinkimą lemia ne tik ekonominiai (investicijos iš kitų šalių, didelių firmų padalinių atidarymas ir pan.), geografiniai aspektai (fizinės aplinkos regeneracija, statybos, patogus susisiekimas, klimatas ir daugybė kitų), taip pat ne tik tokie dalykai, kaip mokesčių tarifai, žemės ir darbo jėgos kaina ar vyriausybės paskatos, socialinės garantijos, – iškeliamas kūrybos aspektas ir jo svarba miestui. Kūrybingumas tampa ne tik atskirų industrijų diskusijų ir tyrimų objektu, bet jis įtraukiamas ir į miesto / regiono kūrimo ar plėtros planus. Todėl atrandame kūrybinio miesto konceptą, kurio konteksto pradžioje išvardyti veiksniai tampa antraeiliai. Miesto ekonominis augimas, jo plėtra, ir, galų gale, pelnas, vertinami kitaip – į pirmą vietą iškyla miesto kultūra arba kultūrinė aplinka, kuri turėtų būti atvira, pasižyminti įvairove, priimanti ekscentriškas idėjas ir eklektiškus asmenis (Bayliss 2007: 899). Randame nemažai mėginimų, kuriais siekiama pristatyti kūrybinį miestą kaip vieną patraukliausių ir labiausiai traukiančių žmonių gyvenamųjų vietų, nes jis gali užtikrinti palankią kūrybinę aplinką (Kačerauskas 2016: 108); gausu bandymų, kuriais siekiama apsibrėžti, kas gi yra tas kūrybinis miestas – patrauklus kultūrinis gyvenimas, tinkama aplinka inovacijoms ir kūrybiškumui, tinkamas kūrybiškumo mobilizavimas, vieta, kurioje susipina technologijos, ekonomika ir kūryba? Kūrybinio aspekto analizė tampa miesto analize, plėtra ar kūrimu užsiimančių žmonių interesų objektu.

KŪRYBINIO MIESTO KONCEPCIJOS TYRIMŲ APŽVALGA

Kultūra ir kūrybiškumas pradedami suprasti kaip pagrindinės varomosios jėgos miesto plėtroje ir kaip pagrindiniai komponentai, kurie turi būti įtraukti į miesto strategijos, ateities planų ir veiklos darbotvarkę (Bayliss 2007: 889); pastebima, kad kultūra gali suteikti konkrečią ekonominę naudą, kad kultūra ir ekonomika yra neatskiriama susijusios ir turi būti analizuojamos kartu (Deborah 2005: 403); atsiranda kultūros rinkodara, kurioje miestas tampa preke (angl. *city as a „brand“*) ir yra pateikiamas kaip įvaizdis, orientuotas į vartotojus bei vartotojų visuomenę (Greenberg 2000: 229); siekiant tinkamos miesto plėtros krypties sukuriama oficialios strategijos, kuriomis siekiama pristatyti miestą kaip prekės ženklą (Brzowska 2016: 14). Galų gale prieinama prie dar tikslesnio ir konkretesnio klausimo – kokias kultūrinės arba kūrybinės strategijas pasitelkti miesto valdžiai; ieškoma sprendimų, kaip kultūrinį arba kūrybinį indėlį paversti ekonomine nauda miestui, jo gyventojams. Tai lemia akivaizdų kultūros, kūrybingumo ir miestų politikos susikirtimą arba susijungimą – bandoma rasti būdų, kaip efektyviai pasitelkti kūrybingumą populiarinant miestą, didinant jo žinomumą, plėtrą ar siekiant jį atgaivinti / regeneruoti. Pabrėžiama kūrybingumo nauda ne tik miesto ekonomikai, politikai, bet ir pavieniam gyventojui, teigiant, kad *kūrybinis miestas* stiprina socialinę sanklodą, didina asmeninį pasitikėjimą, gerina gyvenimo įgūdžius (Landry 2000: 9), padeda įgyvendinti pavienio subjekto ir visos bendruomenės siekius (Baltrėnas, Baltrėnaitė 2015: 48).

R. Floridos teiginiai sukelia diskusijas ieškant atsakymo, kaip kūrybinės klasės teorija, kūrybinio miesto koncepcija gali būti *išversta* į politines praktikas, miesto strategijas arba kaip minėta teorija galėtų būti praktiškai pritaikyta specifiniame (konkreto miesto) kontekste (Ponzini, Rossi 2010: 1040). Dar paprasčiau ir glausčiau galima būtų pasakyti, kad tyrėjai pasigenda jungties arba sklandaus ir aiškaus perėjimo nuo teorijoje esančių teiginių prie konkrečių veiksmų ar praktikų, kurių galėtų imtis miestų valdžia ar naujų miestų planuotojai. Svarbu pabrėžti ir tai, kad kritikos sulaukia ir viena iš pamatinių R. Floridos sąvokų – *kūrybiškumas*; ji kritikuojama dėl neapibrėžtumo, neaiškumo (Markusen 2006: 1934), prieštaravimo. Tai skatina tyrėjus kelti klausimus ir siekti išsiaiškinti, ar tikrai miestas yra tinkamas menininkui / kūrybininkui / kūrybinei klasei nes, visų pirma, „Miesto aplinkoje iškyla sektina naujybė, kuri tiražuojama praranda individualumą ir skirtingumą“ (Kačerauskas, Kaklauskas 2014: 190–191). Be to, ar kultūrinis indėlis gali būti *išverstas* į ekonominę naudą / pelną. Randame ir tvirtinimų, kad „Kūrybiniai miestai beveik nuolatos yra nepatogūs (aut. past. gyvenimui), nestabilūs, miestai, kurie nepaklūsta autoritetui / taisyklėms“ (angl. *cities kicking over the traces*) (Hill 2000: 646), todėl jų patrauklumas gyventojams yra nepastovus, laikinas.

Tačiau analizuodami esamus darbus, tyrinėjančius kūrybinio miesto koncepciją, matome, kad taip pat atsiranda bandymų formuoti idėją arba mintis, pasak kurių, kultūrinės arba kūrybinės industrijos gali užtikrinti pagrindus ekonominei regeneracijai: „Kultūra dabar yra matoma kaip magiškas pakaitalas (aut. past. angl. *substitute*) visoms dingusioms gamykloms ir sandėliams, ir kaip prietaisas, kuris sukurs naują miesto įvaizdį / vaizdą, padarydamas jį patrauklų mobiliam kapitalui ir mobiliems profesionaliems darbuotojams“ (Hall 2000: 639). Tai reiškia, kad kūrybinio miesto koncepcijos tyrinėjimus sudaro ne tik bandantys ginčyti jos teisingumą, taip pat ne tik tie, kurie bando papildyti kūrybinio miesto idėją ir rasti būdus kaip ją pritaikyti, bet ir tie, kurie teigia, jog kūrybiniai miestai egzistuoja ir net galime juos įvardyti – jau egzistuoja kūrybingi ir inovatyvūs miestai / miestų regionai, kurie lemia ryškius pasikeitimus tam tikrų pasaulio vietų ekonominėse, socialinėse ir regioninėse struktūrose (A. E. Andersson, D. E. Andersson 2015: 181). Tyrėjai nevengia išskirti aiškių pagrindinių ir papildomų miesto arba miesto regiono bruožų, kurie leistų jį vadinti kūrybiniu, bei pateikia

priežastinę struktūrą, kuri nusako žingsnius, reikalingus transformacijai iš miesto į kūrybinį miestą arba kūrybinę visuomenę (A. E. Andersson, D. E. Andersson 2015: 185). Tiek kūrybinio miesto idėjos šalininkai, tiek ir kritikai prisideda prie naujų požiūrio taškų į miestus, regionus ir valstybes kūrimo, taip skatindami tinkamų ir naujų sprendimų paiešką. Skatinamas naujas požiūris ne tik į miestą, bet ir į dar konkretesnę struktūrą – gyvenamąjį būstą ir jo aplinką. Pavyzdžiui, Alphonsas Lingis į būstą siūlo pažiūrėti kaip į statinį, kuris įkūnija ir atveria supantį pasaulį, o heidegeriškoji žmogaus egzistencijos samprata gali būti analizuojama kaip tokio būsto statymas (Lingis 2015: 103). Taip kūrybinio miesto koncepcija tampa susieta su potencialiu asmenybės augimu, tobulėjimu, kūrimusi.

Verta pabrėžti, kad pradžioje buvo paminėti tik keli Lietuvos tyrėjai (P. Baltrėnas, E. Baltrėnaitė, T. Kačerauskas, A. Kaklauskas), tačiau tai tik nedidelė jų dalis, galinti sudaryti klaidingą vaizdą. Lietuvos akademinė bendruomenė gilinasi ne tik į kūrybinio miesto koncepcijos ar kūrybingumo indeksų analizę, bet ir į bendrus miesto plėtros, tobulinimo, gyvenimo kokybės gerinimo ir kitus klausimus. Pavyzdžiui, randame bandymų, kai analizuojama, kaip kūrybinga veikla galėtų padėti konkretiems komunalinių butų gyventojams tokia rajone kaip Šnipiškės, kuriame dviprasmiški miesto planai privertė gyventojus jaustis nepastebėtais, pamirštais ir paliktais neaiškioje situacijoje (Aglinskas 2014: 77). Šnipiškių atveju domisi ir Jekaterina Lavrinec, bandydama parodyti, kaip bendruomenės meno projektas (*Street Mosaic Workshop*) gali tapti rajono / kaimynystės „atgaivinimo“ įrankiu (Lavrinec 2014: 55). Siūlomi ir kiti kūrybingi būdai, kuriais siekiama atgaivinti viešąsias miestų erdves kuriant bendruomenines meno praktikas, pavyzdžiui, garso meno praktikas (Bajarkevičius 2014: 69).

KŪRYBINIO Miesto Koncepcijos INICIJUOTOS MOKSLINĖS VEIKLOS LIETUVOJE

Kaip vieną pastarųjų Lietuvos tyrėjų indėlių į kūrybinio miesto tematiką, verta paminėti ir plačiau apžvelgti bendrą Lietuvos ir Vengrijos mokslinį projektą „Kūrybinio miesto koncepcija Vidurio Europoje: istoriniai įvaizdžiai ir empiriniai indeksai“. Šio projekto vadovų išsikeltą bendrą tikslą galime apibrėžti kaip siekį išanalizuoti kūrybingumo indeksus, pabrėžiant miesto vaidmenį regiono raidoje ir miesto vaidmenį regiono modernizacijos planuose. Projekte dalyvaujantys tyrėjai pasitelkia dvi metodologijas (teorinę ir empirinę) ir siekia rekonstruoti kūrybinio miesto modelius, identifikuodami empirinius jų indeksus, kurie galėtų būti pritaikomi tolimesniuose kūrybinio miesto koncepcijos tyrimuose. Projektu siekiama atlikti ir pasinaudoti indeksų analize, atveriant galimybes naujoms idėjoms, požiūriams, perspektyvoms, kurios prisidėtų prie miestų planavimo tobulinimo. Kadangi tai yra bendras dviejų šalių mokslo organizacijų inicijuojamas projektas, juo siekiama palyginti bei papildyti Lietuvos ir Vengrijos skirtingus tyrėjų požiūrius į modernizaciją ir urbanizaciją. Projekte taip pat atliekama regiono rekonstrukcija ir analizė. Tai leistų pateikti skirtingų požiūrių į regioną palyginimą tiek kultūros studijų, tiek ir politinių idėjų perspektyvose. Todėl dar vienas šio projekto ketinimas – ksenofobijos ir kitų ideologijų istorinės genezės rekonstrukcija Europos Sąjungos regione.

Kaip ir šio straipsnio pradžioje minėti autoriai (Hall 2000; Bayliss 2007; Deborah 2005; A. E. Andersson, D. E. Andersson 2015), taip ir šio projekto tyrėjai pabrėžia kūrybinio miesto indeksų svarbą miesto planavime – regiono arba miesto kūrybiškumas vaidina svarbų vaidmenį valstybės ekonomikoje ir socialinėje srityje. Projekte kūrybingumas suvokiamas kaip kultūros aspektas, tačiau, iš kitos pusės, kultūrinė aplinka laikoma kūrybingumo pagrindu, tad vienu iš kūrybingumo indeksų tampa pati kultūrinė aplinka. Projektu siekiama pristatyti naujus / galimus kūrybingumo indeksus, apibrėžti ryšius tarp kūrybingumo ir kultūrinės aplinkos ir tuo remiantis pristatyti Lietuvos miestų situaciją.

Projekto tyrėjai kelia užduotį peržvelgti R. Floridos pasiūlytus regiono kūrybingumą „matuojančius“ indeksus / aspektus ir pabandyti atsakyti bent į keletą klausimų: Kurie indeksai svarbiausi konkrečiame regione? Ar (ir kaip) kūrybinio miesto indeksai gali tapti veiksniais, nulemiančiais darnią miesto / regiono ir miesto ekonominę plėtrą? Kaip galima būtų pradėti kalbėti apie integracinį (angl. *integrative*) indeksą – kokią vietą jame užimtų kiti indeksai; kaip jį apskaičiuoti; ar šį indeksą rastume Lietuvoje, Baltijos valstybėse, o gal Vidurio Europoje? Siekiant apžvelgti Vidurio Europos įvaizdžius, teritoriškumo problemas ir kultūrų sąveikos procesus, projekte nebus apsiribojama tik R. Floridos darbais ir mintimis – bus nagrinėjami Milano Kunderos, Ingeborgo Bachmanno veikalai. Tyrimas leis lyginti, priešinti arba papildyti skirtingus Lietuvos ir Vengrijos tyrėjų naratyvus, susijusius su modernizacijos, urbanizacijos ir užsieniečių problematikomis. Tai prisidės prie galimybės aiškiau apibrėžti ir paaiškinti Vidurio Europos sąvoką / sampratą. Atskirų valstybių istorinių procesų apžvalgos leis ne tik palyginti ir papildyti viena kitą, bet, dar svarbiau, leis pradėti kalbėti apie atskirų naratyvų sintezę, kuri ves prie galimybės kalbėti apie regiono istorinį naratyvą. Tai suteiktų galimybę išvysti bendrą regiono istorinių procesų vaizdą, nusakantį priežastinius ryšius, skirtingų požiūrių, nuomonių ir net socialinių struktūrų atsiradimo aplinkybes, lėmusias kolektyvinių nuostatų pradžią vietos bendruomenėse. Miesto plėtros / augimo procesų paaiškinimas prisidėtų prie kuriamų naujų miesto ar regiono potencialumą didinančių planų ir projektų.

2016 m. spalio 27 d. Vilniaus Gedimino technikos universiteto Kūrybinių industrijų fakultete įvyko Vengrijos mokslų akademijos, Lietuvos mokslų akademijos ir Vilniaus Gedimino technikos universiteto tyrėjų susitikimas, kuriame savo pranešimus projekto tematika pristatė Basia Nikiforova, Gáboras Kovácsas, Béla Mester ir Tomas Kačerauskas. Nagrinėtos šios temos: *Kūrybinio miesto indeksai* (T. Kačerauskas), visuomeninės filosofijos atsiradimas Vidurio Europos miestų kultūrose (B. Mester), nuodėmingo ir svetimo miesto koncepcija tarpukario Vengrijos žmonių mąstyme (G. Kovács), Vidurio Europos naratyvai XX amžiuje: Ingeborgo Bachmanno atvejis. Išryškėjo akivaizdus visų pranešimų temų ryšys su pagrindiniais projekto uždaviniais, kurių tikslas – tirti Vidurio Europos sampratą, rekonstruoti kūrybinio miesto modelius pabrėžiant jų vaidmenį regiono raidoje.

IŠVADOS

Richardo Floridos pasiūlyta kūrybinio miesto koncepcija tampa interesų objektu ne vienoje mokslo srityje: ekonomistai, architektai, politikai, verslininkai, sociologai, filosofai – visiems jiems tam tikrais aspektais yra svarbus ryšys tarp kultūros, kūrybingumo ir miesto. Publikacijų, tyrimų ir projektų gausa rodo norą rasti būdų, leisiančių pasitelkti kūrybingumą kuriant naujus miestus, regeneruojant ar plečiant senus. Kūrybinio miesto indeksų analizė, siekis apibrėžti esamus ir naujų paieška atveria perspektyvas, siūlo kitus požiūrio taškus miesto, regiono ar valstybės analizėje.

Gauta 2017 01 10

Priimta 2017 02 14

Literatūra

1. Aglinskas, V. 2014. „Caught in the Waiting Game: Community, Creativity and Everyday Life in Šnipiškės“, *Santalka: filosofija, komunikacija* 22(1): 77–86.
2. Andersson, A. E.; Andersson, D. E. 2015. „Creative Cities and the New Global Hierarchy“, *Applied Spatial Analysis and Policy* 8: 181–198.
3. Bajarkevičius, T. 2014. „Garso meno praktikos miesto erdvėse“, *Santalka: filosofija, komunikacija* 22(1): 69–76.

4. Baltrėnas, P.; Baltrėnaitė, E.; Kačerauskas, T. 2015. "Social Environment of Creativity", *Filosofija. Sociologija* 26(1): 46–54.
5. Bayliss, D. 2007. "The Rise of the Creative City: Culture and Creativity in Copenhagen", *European Planning Studies* 15(7): 889–903.
6. Brzozowska, B. 2016. "'Creative City' as a Brand – The Case of Łódź", *Creativity Studies* 9(1): 3–14.
7. Deborah, L. 2005. "Creative Cities?" *Geoforum* 36(4): 403–405.
8. Florida, R. 2015. *Kūrybinės klasės iškilimas*. Vilnius: Technika.
9. Greenberg, M. 2000. "Branding Cities: A Social History of the Urban Lifestyle Magazine", *Urban Affairs Review* 36(2): 228–263.
10. Hall, P. 2002. "Creative Cities and Economic Development", *Urban Studies* 37(4): 639–649.
11. Kačerauskas, T. 2016. "Environmental Discourses and the Question of Creative Environment in a City", *Journal of Environmental Engineering and Landscape Management* 24(2): 108–115.
12. Kačerauskas, T.; Kaklauskas, A. 2014. „Kūrybinis miestas: mitai ir utopijos“, *Filosofija. Sociologija* 25(3): 190–199.
13. Landry, C. 2000. *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. London: Earthscan.
14. Lavrinec, J. 2014. "Community Art Initiatives as a Form of Participatory Research: The Case of Street Mosaic Workshop", *Creativity Studies* 7(1): 55–68.
15. Lingis, A. 2015. "Building for Movement Building, Dwelling, Evolution, Nature, Nature's Architects, Urbanization, Wandering", *Creativity Studies* 8(2): 103–114.
16. Markusen, A. 2006. "Urban Development and the Politics of a Creative Class: Evidence from a Study of Artists", *Environment and Planning A* 38(10): 1921–1940.
17. Ponzini, D.; Rossi, U. 2010. "Becoming a Creative City: The Entrepreneurial Mayor, Network Politics and the Promise of an Urban Renaissance", *Urban Studies* 47(5): 1037–1057.

EIVINA STANIULYTĖ

Creative City: From the Theoretical Conception to Practical Implementation

Summary

Two different academic reactions to Richard Florida's Concept of Creative City are reviewed in the article: from criticism for vagueness and contradiction, possibility of its practical use in urban politics to distinguishing particular attributes which allow us to name city as Creative. A collective Lithuanian and Hungarian academic project is presented as well as the Lithuanian contribution in the analysis of the Concept of Creative City, the index of creativity and the role of city in regional development.

Keywords: creative city, creativity, culture, city strategy and policy, region, creativity indices